

REMISSVAR

2024-11-11

Dnr: BO 2024–0201

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Betänkandet Ett ändamålsenligt samhällsskydd. Vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen, SOU 2024:48

(dnr Ju2024/01558)

Inledning och avgränsning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Barnombudsmannen avgränsar sitt yttrande till i huvudsak övergripande synpunkter.

Allmänt om det barnrättsliga perspektivet

Att överväganden och förslag innehåller tydliga kopplingar till barnkonventionen och dess artiklar är en viktig del av genomförandet av barnkonventionen.¹ Barnombudsmannen noterar att utredningen har redogjort för vissa artiklar i barnkonventionen som bedömts relevanta i förhållande till de frågor som uppdraget tar sikte på. I förhållande till somliga förslag lyfts också särskilt situationer där ett barn kan påverkas av en åtgärd och vilken betydelse det bör ha. Det är mycket positivt.

FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) har genom sina senaste rekommendationer till Sverige bland annat uppmanat staten att säkerställa att barnkonsekvensanalyser är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning och att principen om barnets bästa konsekvent tillämpas i lagstiftningsrelaterade förfaranden. Barnrättskommittén har vidare uppmanat Sverige att tillhandahålla barnvänliga sätt att låta barn delta i arbetet med ny lagstiftning som har betydelse för möjligheterna att uppfylla åtagandet om barns rättigheter.² Att barns rätt till delaktighet iaktas i processer och beslut som rör dem är en förutsättning för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet.³

Barnombudsmannen konstaterar att – även om uppdraget inte specifikt tar sikte på frågor som handlar om barn – i stort sett alla frågor utredningen har behandlat *kan* ha betydelse också för barn, både som dömda (inte minst om förslag om barnfängelser och andra repressiva reformer genomförs) eller närstående till dömda och som brottsoffer. Analysen av konsekvenser för barn borde mot den

¹ Prop. 2017/18:186 s. 92-95

² CRC/C/SWE/CO/6-7 p. 6(b) och 18(a)

³ Jfr artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen

bakgrunden har varit bredare och djupare. Vidare hade barns erfarenheter och åsikter varit ett värdefullt underlag för utredningens ställningstaganden.

Allmänt om de frågor som betänkandet behandlar

Barnombudsmannen instämmer i utredningens utgångspunkt att barn ska hållas frihetsberövade så lite som möjligt.⁴ Barnrättskommittén har tydligt uttalat att frihetsberövande är skadligt för barn och har negativa konsekvenser för barns möjligheter till återanpassning.⁵ Det är mot denna bakgrund positivt med bedömningar och förslag som syftar till att undvika återfall och (förlängda) frihetsberövanden.

Barnombudsmannen vill dock i sammanhanget understryka nödvändigheten av att Kriminalvården, oavsett om det handlar om verkställighet på anstalt eller i frivård, använder sig av effektiva behandlingsmetoder som är anpassade efter barnets behov. Det är angeläget att innehållet i insatser bestäms individuellt och med beaktande av barnets åsikter⁶ för att syftet att hjälpa barnet att avhålla sig från fortsatt brottslighet ska kunna uppnås. Barn måste få stöd och vård samt hjälp att hålla emot när kriminella krafter drar. Att förebygga återfall är positivt inte bara för barnet självt utan också för (potentiella) brottsoffer och samhället i stort.

Det är vidare viktigt att vara medveten om att barn som befinner sig i kriminalitet ofta har dubbla roller och både är offer och förövare. Barnombudsmannen genomför just nu djupintervjuer med barn och unga som har erfarenhet av kriminalitet. Många barn vittnar om en uppväxt där våld, otrygghet och bristande omsorg varit en del av vardagen. Det finns ett tydligt mönster av utsatthet hos dessa barn och av att barnens behov av stöd och hjälp inte har uppmärksamats eller till och med nonchalerats. När insatser sätts in är det därför nödvändigt att ta hänsyn till och adressera att barnet också kan vara brottsoffer och behöva skydd, stöd och behandling med anledning av det.

Dessutom vill Barnombudsmannen framhålla att Kriminalvården under tiden ett barn är intaget på anstalt eller i häkte måste säkerställa att barnets rätt till utbildning kan tillgodoses.⁷ Barnombudsmannen anser att detta tydligt bör framgå av skollagen (2010:800), både vad avser grundskola och gymnasieskola.⁸ Utbildning och en fungerande skolgång är en mycket viktig skyddsfaktor för barn. Flera av de frihetsberövade barn vi har haft kontakt med beskriver hur skolgång på anstalt inneburit en möjlighet att få den utbildning och det stöd de tidigare inte fått på utsidan. Samtidigt framkommer i samtalen också en bild av att utbildning ofta inte kommer till stånd under häktestiden. För många barn är det vanligt att undervisningen inte inleds i tid eller att den är bristfällig på flera sätt. De som får tillgång till utbildning vittnar om långsam hantering av skolmaterial, fördröjningar i kontakten med skolpersonal och en otillräcklig anpassning av undervisningen till barnens individuella behov. En 17-årig pojke berättar: *"Det fanns en lärare på häktet som skulle kontakta min skola, men jag fick inte mina böcker på två månader. Sedan fick jag en barnbok. Den läraren som fanns i häktet träffade jag ungefär en gång i veckan i tre veckor, sen såg jag inte henne mer. Jag försökte fråga om hjälp flera gånger men fick ingen. Oftast kommer ingen och när de väl kommer så säger de knappt något."*

⁴ Artikel 37 i barnkonventionen

⁵ Jfr Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (2019) om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, p. 77

⁶ Jfr artikel 12 i barnkonventionen

⁷ Artikel 28 i barnkonventionen

⁸ Jfr förslag i SOU 2023:44

Särskilt om betydelsen av ungdom och bedömningar av barnets bästa

Barnombudsmannen vill särskilt framhålla att den dömdes ungdom är en faktor som alltid måste beaktas och som måste kunna påverka inte bara valet av vilken påföljd som ska dömas ut utan även andra påföljdsrelaterade frågor. Det kan exempelvis handla om vilken betydelse misskötsamhet vid verkställighet av en påföljd ska ges eller hur stränga konsekvenserna ska bli vid återfall i brott. Detta bör framgå av författningskommentaren till relevanta bestämmelser.

Slutligen vill Barnombudsmannen betona att hänsyn måste tas också till barn som är brottsoffer eller anhöriga till någon som utsatts för brott, men även till barn som är anhöriga till den som är dömd för brott. Vid varje åtgärd som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.⁹ Kravet att barnets bästa ska bli utrett innebär att de konsekvenser en åtgärd får för ett barn måste belysas. Ett barns intressen kan alltså vara av betydelse både när det handlar om ett behov av att känna trygghet eller skyddas från en förövare och när det handlar om exempelvis möjligheten att upprätthålla kontakt med en förälder som dömts för brott¹⁰. Det är viktigt att komma ihåg att bedömningen av barnets bästa i tillämpningen måste göras i varje enskilt fall. Resultatet av bedömningen – till exempel i förhållande till lämpligheten av olika varianter av verkställighet genom elektronisk övervakning eller vid beslut rörande permission/villkorlig frigivning – kan således skilja sig åt beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Vikten av att göra en prövning av barnets bästa bör behandlas i författningskommentaren till de ändringar som genomförs.

Barnombudsmannens synpunkter i fråga om när ett säkerhetsstraff ska kunna dömas ut (9.4.3)

Barnombudsmannen tar inte ställning till säkerhetsstraffet som sådant men instämmer i bedömningen att, om förslaget genomförs, ett säkerhetsstraff inte ska få dömas ut för brott som någon begått innan han eller hon fyllde 18 år.

Beslut har fattats av stf. barnombudsmannen Erik Henriksson. Föredragande i ärendet har varit juristen Magdalena Wikstrand Danelius. I den slutliga handläggningen av ärendet har även chefsjuristen Tove Björnheden deltagit.

Erik Henriksson
Stf. barnombudsman

⁹ Artikel 3 i barnkonventionen

¹⁰ Jfr HD:s dom den 24 oktober 2025 i mål B 1793-23